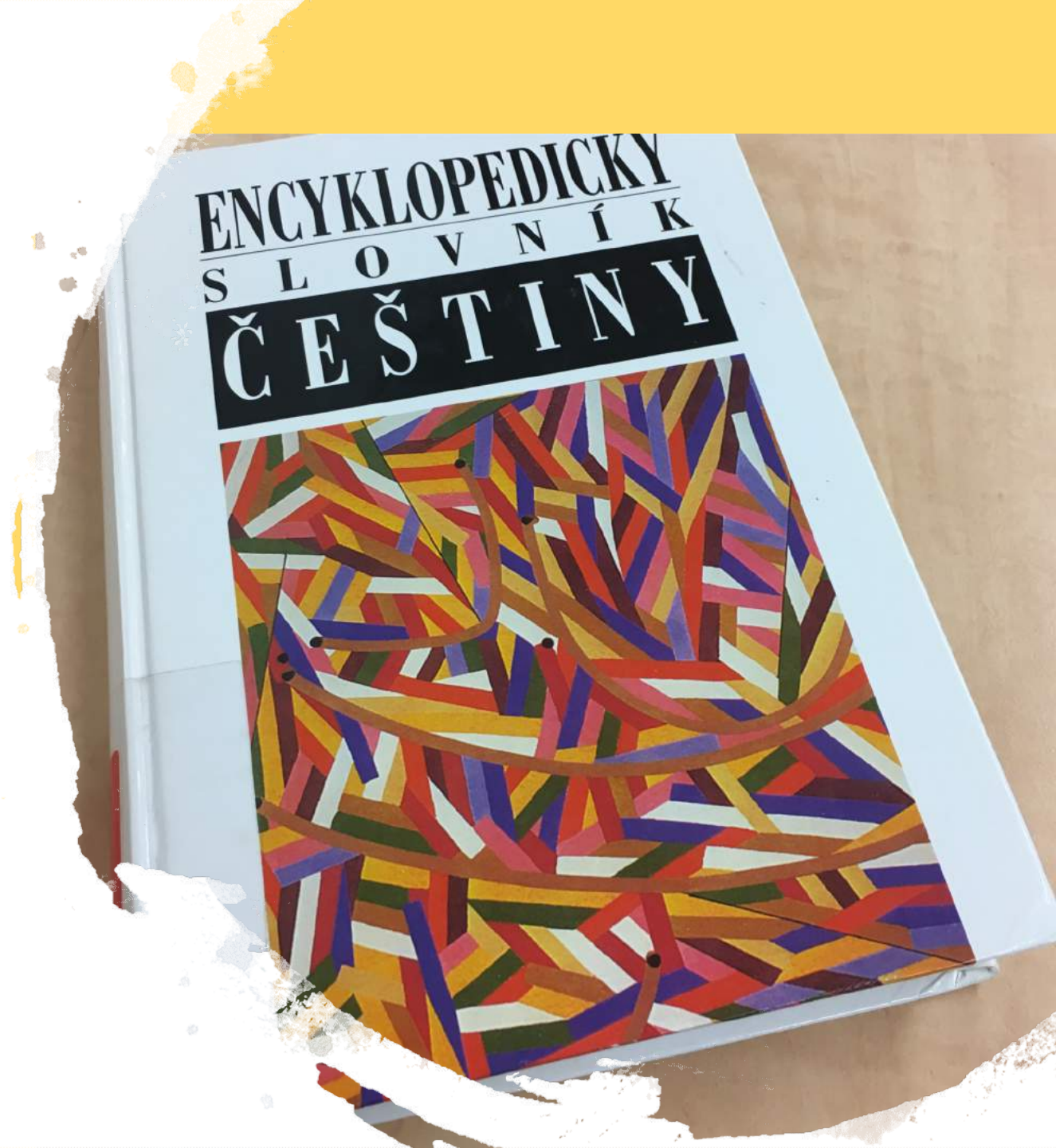

Nový encyklopedický slovník češtiny - REFERÁT

Martina Šťastná

Encyklopedický slovník češtiny (ESČ)

- Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2002
- **autorský kolektiv** (Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová, Karel Oliva, Ivana Bozděchová, Jarmila Panevová, František Čermák, Dušan Šlosar a další)
- 604 stran
- první souhrnné dílo o českém jazyce; odborné termíny, které shrnují jak mnohotvárnost češtiny, tak dosavadní výsledky bohemistiky

Heslo VÝZNAM v ESČ

- *základní pojem nejen lingvistické sémantiky, resp. celé lingvistiky, ale také analytické filozofie (jazyka), sémiotiky apod.*
- *definice v. je v různých disciplínách i lingvistických a filozofických školách různá*
- *v. se chápe jako pojmová hodnota, obsah jaz. znaku (vlastního jména, slova, věty), předmět či stav věcí, který znak prezentuje.*
- *bez v. je znak jen prázdná forma.*
- *pojetí de Saussurea, který chápe význam (označované, signifié) jako obsahovou stránku jaz. Znaku, který je jednotou označujícího a označovaného*
- *rozdíl mezi jazykovým významem a kognitivním, ontologickým významem*
- *Rozklad lexikálního významu na sémy; distinktivní rysy, Pražská škola*
- *lexikální, gramaticky, kategorematický, deiktický, synkategorický význam*

Nový encyklopedický slovník češtiny (NESČ)

- Petr Karlík (FF MU), Marek Nekula, Jana Pleskalová eds.
- Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2016
- 2 svazky, 2138 stran, mapy, grafická znázornění
- navazuje na Encyklopedický slovník češtiny, je však mnohem rozsáhlejší
- **dostupný též online**
- 1600 hesel, 7000 lingvistických pojmů
- ocenění: nejlepší slovník roku 2018
- tematicky pokrývá všechny hlavní disciplíny **jazykovědné bohemistiky**

Nový encyklopedický slovník češtiny

- **TIŠTĚNÁ VERZE**
- téma: jazykovědná bohemistika
- struktura, fungování, popis a vývoj češtiny (mluvená, psaná čeština a její variety)
- obrací se nejen na bohemisty, ale také na filology obecně (čerpá z teoretických koncepcí zahraničních i českých)

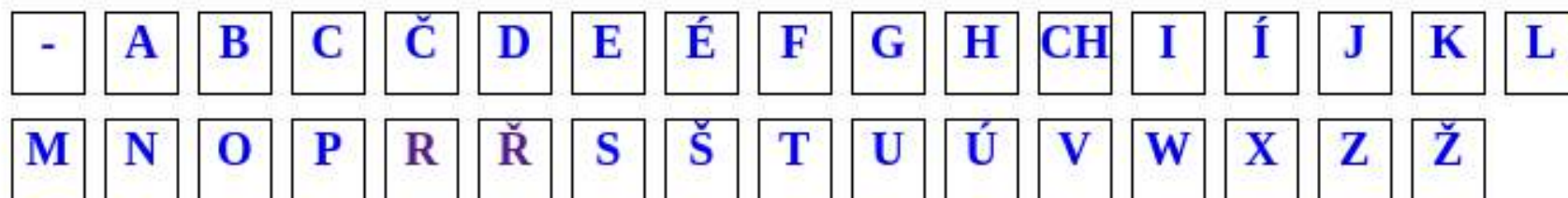
Nový encyklopedický slovník češtiny (czechEncy)

- **ELEKTRONICKÁ VERZE** czechEncy
- dostupné online: www.czechency.org/
- editoři: **Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová**
- recenzenti: **Karel Oliva, Jindřich Toman**
- abecední a tematické procházení
- základní a rozšiřující výklad
- určen odborné veřejnosti, studentům bohemistiky, ale také uživatelům se zájmem o český jazyk (základní výklad)
- nejen texty, ale také grafy, audionahrávky českých nářečí, videa vysvětlující znakovanou češtinu

Abecední procházení

Preview of the snapshot image (2944 x 1200)

Tematické procházení

[analýza diskurzu](#) (32)

[aplikovaná lingvistika](#) (10)

[bohemistické časopisy](#) (7)

[dějiny češtiny](#) (32)

[diachronie](#) (110)

[dialektologie](#) (25)

[etymologie](#) (42)

TELEOLOGIE (teleonomie)

autor názvu
Autor: Eva Hajičová

▲ Základní

Výklad založený nejen na příčinnosti, ale i na účelové orientaci (zaměřenosti na účel/cíl); teleologické aspekty jaz. systému a jeho vývoje byly zdůrazněny zejm. v klasické [Pražské škole](#); viz [Jakobson \(1964\)](#); [Trost \(1989\)](#); [Leška \(1986\)](#). O souvislostech tohoto výkladu s vývojem filozofického a biologického myšlení v Rusku a v Evropě viz [Sériot \(1999\)](#).

▲ Rozšiřující

Literatura

- JAKOBSON, R. Efforts towards a Means-Ends Model of Language in Interwar Continental Linguistics. In Vachek, J. (ed.), *A Prague School Reader in Linguistics*, 1964, 481–485.
- LEŠKA, O. Poznámky k teleologickému pojetí jazyka. In Nekvapil, J. & O. Šoltys (eds.), *Linguistica* 16, 1986, 63–100.

Heslo VÝZNAM v NESČ

dotaz "význam"

- Z** [VÝZNAMOVÉ TRŽDĚNÍ POMÍSTNÍCH JMEN](#) (sémantická klasifikace pomístních jmen)
- Z** [LEXIKÁLNÍ VÝZNAM](#)
 - [pojmová složka významu](#)
 - [nacionální složka významu](#)
 - [kognitivní složka významu](#)
 - [konceptuální složka významu](#)
 - [pragmatická složka významu](#)
- Z** [LEXIKÁLNÍ VÝZNAMOVÉ VZTAHY](#)
- Z** [GENERALIZACE VÝZNAMU](#) (rozšiřování významu)
 - [specializace významu](#)
 - [zužování významu](#)
- Z** [SLOVOTVORNÝ VÝZNAM](#) (strukturní význam)
- Z R** [PRESUMPTIVNÍ VÝZNAM](#)
- Z** [DISAMBIGUACE LEXIKÁLNÍCH VÝZNAMŮ](#) (desambiguace lexikálních významů)
- Z** [DESÉMANTIZACE](#) (významové vyprázdnění, významové oslabení)
- R** [HYPERINTENZIONÁLNÍ SÉMANTIKA](#)
 - [teorie tzv. strukturovaných významů](#)
- Z R** [NEGACE](#) (zápor)
 - [at-issue význam](#)
- Z** [TEORIE RELEVANCE](#)
 - [adjustování lexikálního významu](#)
- Z R** [VĚTNÝ PŘÍZVUK](#)
 - [významový přízvuk](#)

Mentální intersubjektový korelát formy ↗lexému ve vědomí uživatele. Jednotlivé tvary lexému mají též l.v., avšak liší se významem gramatickým. Např. tvary *dítě* – *děti* mají různé gramatické významy, tj. sg. × pl., jejich l.v. je však též, tj. ‘lidské mládě’. Vztah mezi oběma druhy významů je v různých jaz. různý: to, co jeden jaz. vyjadřuje pomocí gramatických prostředků, může jiný vyjádřit lexikálně.

Jednou z možností, jak lze popsat strukturu l.v., je dekompozice jeho na dílčí sémantické komponenty, tzv. ↗sémy. Tento přístup, založený na jazykovědném pojmu sém, dává možnost postihnout paradigmatické významové vztahy mezi lexikálními jednotkami, jako jsou např. ↗synonymie, ↗hyponymně-hyperonymní vztah, ↗meronymně-holonymní vztah, ↗opozitnost, lingvistickou teorií (tyto vztahy lze popsat i jinak, např. pomocí ↗množin).

L.v. je jaz. protějškem pojmů ↗intenze (obsah) a ↗extenze (rozsah), užívaných nejen v lingvistice, ale i v logice a filozofii. Zjednodušeně řečeno: intenzí se rozumí hierarchicky uspořádaný soubor relevantních sémů pojmu *x*, extenzí se rozumí souhrn všech entit, které jsou denotátem pojmu *x*. Mezi extenzí a intenzí pojmu je vztah: zvětšení intenze znamená nutně zmenšení extenze a naopak: *pes* × *kokršpaněl*.

V rámci l.v. se zpravidla rozlišuje složka pojmová a složka pragmatická. Do **pojmové složky významu** // **nacionální složky významu** // **kognitivní složky významu** // **konceptuální složky významu** patří (1) vrstva denotativní, vyjadřující vztah k ↗denotátu znaku, (2) vrstva kolokační, odrážející význam slova na základě obvyklé kombinace (např. *pes* – *štěká* / *kouše* / [?]*šlápl do kaluže* / **zavraždil kočku* / **zbledl*). Do **pragmatické složky významu** patří (1) vrstva konotativní (např. o ženě – ‘slabá, křehká’), (2) vrstva afektivní, emocionální, odrážející pocity a emoce mluvčího a zahrnující i zdvořilost apod. Vrstva kolokační se částečně týká i složky pragmatické. Na větném zapojení lexému jsou závislé další dvě vrstvy patřící do pragmatické významové složky, a to vrstva tematická, daná organizací textu, především slovosledem, důrazem apod., a vrstva stylistická, daná okolnostmi užití lexému. Podobně už Leech (1974) rozlišuje následující typy významu: (1) konceptuální a (2) asociativní. Konceptuální význam je základní, pokrývá věcný obsah a je dán vztahem k denotátu. K asociativním typům významu patří význam (a) konotační (individuální význam vycházející ze zkušenosti mluvčího se světem, např. *žena* – *křehká, vrtkavá*), (b) kolokační (implikován lexémy, které se s výchozím lexémem objevují nápadně často, např. *štěkat* a *pes*), (c) sociální (objevuje se u těch lexémů, kterými se nastoluje sociální vztah s posluchačem, např. *ne/zdvořilost oslovení pane* a *chlape*), (d) afektivní (odráží osobní pocity, postoje a hodnocení mluvčího, např. *nadávká vole*), (e) reflektovaný (vyvolán asociací s jiným významem téhož lexému, např. *zadek* – zadní část stavby a zadní část lidského těla) a (f) tematický (lexém ho nabývá v důsledku sledu slov v textu a organizace promluvy). V důsledku působení kontextu se l.v. aktualizuje ve **smysl**.

Orientace ve slovníku

V textu hesla se mohou vyskytovat tzv. definice - pojmy, které nemají samostatnou stránku, ale jsou definovány přímo uvnitř textu jiného pojmu. Definice je v textu vyznačena tučně a po straně textu označena znakem *diamant*.

dochází k tzv. strategii ***zalepování mezer***, když je náhodná

V (základním i rozšiřujícím) textu hesla se mohou vyskytovat různé druhy křížových odkazů:

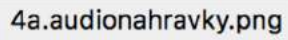
- odkazy na jiné heslo nebo definici v encyklopedii

Jako projev nesouhlasu s touto hypotézou vznikla ***↗vlnová teorie***.

- odkazy na přílohy - audio, video nebo (velký) obrázek

Viz nahrávka + přepis ***Poniklá*** .

(viz gesto vyjadřující cirkulaci)

- odkazy na položku literatury na 4a.audionahravky.png

Termín pochází z názvu průlomové práce J. Goldsmithe (Goldsmith, 1976).

- odkazy na internetové stránky mimo encyklopedii

BURNARD, L. *A Gentle Introduction to XML* (<http://tei-c.org/>), 1993.

Zajímavosti

- czechEncy: v prvním roce fungování si uživatelé prohlédli více jak půl milionu stránek
- Nejlepší slovník roku 2018
- vznik: tým odborníků z **FF a FI MUNI** v Brně; spolupráce s dalšími jazykovědci (FF UK, zahraniční: **Ústav slavistiky na univerzitě v Řezně**)
- celkem **191 autorů**, (40 zahraničních: Německo, Rakousko, Švýcarsko, Polsko, Rusko, Velká Británie, USA,...)
- **ÚČJTK FF UK**: Ivana Bozděchová (hesla věnovaná slovtvorbě), Alena Andrlová Fidlerová (heslo o dějinách českého písma), Petr Mareš (hesla stylistická a textovělingvistická) a Lucie Saicová Římalová (hesla o osvojování češtiny)

Vlastní zkušenost z práce se slovníky

- práce zejména s elektronickou verzí NESČ (czechEncy)
- vhodný pro ujasnění základních pojmů, při psaní seminárních prací, přípravě na zkoušku
- **výhody**: rychlost, stručnost, odbornost (u některých hesel možnost rozšiřujícího výkladu), důvěryhodnost zdroje; potenciál do budoucna: snadné doplňování online hesel
- **nevýhody**: citování u rozsáhlejších hesel (stránky nejsou číslované), okrajové zpracování literárních témat
- **srovnání**: práce s tištěným Slovníkem novější literární teorie, Glosář pojmů (Müller, Šidák) – více literární, podobné zpracování, procházení (odkazy k jiným heslům) vhodný kombinovat s czechEncy při zájmu o lingvistiku a literaturu dohromady

Zdroje

- **předmluva:** <https://www.czechency.org/predmluva.html>
- **články:**
- FOJTŮ, Martina. *Slovník roku je z Muni. Rozsáhlé dílo o češtině je zdarma online* [online]. [cit. 2018-10-25]. Dostupné z: <https://www.online.muni.cz/udalosti/10264-slovník-roku-je-z-muni-rozsahle-dilo-o-cestine-je-zdarma-online>
- [online]. [cit. 2018-10-25]. Dostupné z: <https://ucjtk.ff.cuni.cz/2017/02/15/vysel-novy-encyklopedicky-slovník-cestiny/>
- DIATELOVÁ, Irena. *Jedno z nejrozsáhlejších děl o češtině je zdarma online* [online]. [cit. 2018-10-25]. Dostupné z: <https://www.online.muni.cz/veda-a-vyzkum/9185-jedno-z-nejrozsahlejsich-del-o-cestine-je-zdarma-online>
- **fotografie:** Martina Šťastná